

Wrocław 2013

Nr 1(1)/2013

TOMASZ R. DĘBOWSKI  
Uniwersytet Wrocławski

## WSPÓLNE OREDZIE KOŚCIOŁA RZYMSKOKATOLICKIEGO W POLSCE ORAZ ROSYJSKIEGO KOŚCIOŁA PRAWOSŁAWNEGO I JEGO ZNACZENIE DLA STOSUNKÓW POLSKO-ROSYJSKICH

*Wspólne przesłanie do narodów Polski i Rosji* podpisane w Warszawie 17 VIII 2012 r. przez przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski (KEP) arcybiskupa Józefa Michalika oraz zwierzchnika Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego (RKP) patriarchę Moskwy i całej Rusi Cyryla I, jest pierwszym wspólnym dokumentem w historii obu Kościołów. O wyjątkowości tego wydarzenia świadczy również fakt, że nigdy wcześniej w Polsce nie gościł tak wysoki rangą przedstawiciel RKP. Prace nad *Wspólnym przesłaniem* trwały trzy lata i rozpoczęły się jeszcze przed „katastrofą smoleńską”, przy czym jego treść upubliczniono dopiero w dniu podpisania. Pewne wzmianki dotyczące zawartości dokumentu zaczęły pojawiać się w wypowiedziach hierarchów katolickich tuż przed jego parafowaniem. Fakt ten nie zaskakuje, zwłaszcza, że poruszane w nim kwestie dotyczą m.in. delikatnej materii relacji polsko-rosyjskich<sup>1</sup>.

Impulsem do przygotowania *Wspólnego przesłania* była planowana przez patriarchę Cyryla I wizyta w Polsce. Nadmienmy, że każdy nowo wybrany zwierzchnik autokefalicznego Kościoła prawosławnego odwiedza pozostałe Kościoły prawosławne w określonej kolejności. Pomimo, że w dyptychu rosyjskim Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny znajduje się dopiero na trzynastej pozycji, zwierzchnik RKP postanowił zrobić wyjątek i po wizycie w Konstantynopolu,

---

<sup>1</sup> Negatywne emocje, jakie towarzyszyły pracom nad dokumentem ilustruje np. oświadczenie, które pod koniec czerwca 2012 r. zostało skierowane na ręce abp J. Michalika przez Elżbietę Szmidt – przewodniczącą stowarzyszenia Blokmedia24.pl: „Z niepokojem przyjęliśmy informację, że podczas wizyty Cyryla I w Polsce ma dojść do podpisania Orędzia do Narodów Rosji i Polski”; <http://wpolityce.pl/artykuly/31101-z-niepokojem-przyjelismy-informacje-ze-podczas-wizyty-cyryla-i-w-polsce-ma-dojsc-do-podpisania-oredzia-do-narodow-rosgi-i-polski> (12 IX 2012).

Aleksandrii, Antiochii i Gruzji przyjechać do Polski. Deklaracja ta została przyjęta z zadowoleniem przez KEP. Polscy biskupi doszli do wniosku, że powinien towarzyszyć jej fundamentalny gest. Ponadto przypomnijmy, że we wrześniu 2009 r. gościli w Polsce rosyjscy mnisi z pustelni św. Niła Stołobieńskiego. W jej murach w czasie II wojny światowej utworzono „obóz Ostaszków” dla polskich jeńców, których następnie rozstrzelano w Twerze. Prawosławni zakonnicy odwiedzili m.in. świątynię na Jasnej Górze, gdzie otrzymali kopię cudownego obrazu. Podczas pobytu w sanktuarium obiecali wybudować w swoim klasztorze specjalną kaplicę dla ikony jasnogórskiej, aby upamiętnić polskich męczenników. Wizyta mnichów, a następnie systematyczna wymiana korespondencji pomiędzy przedstawicielami RKP a KEP oraz pobyt w Warszawie przedstawicieli rosyjskiej Cerkwi, a w tym metropolity Hilariona – przewodniczącego Wydziału Zewnętrznych Stosunków Cerkiewnych Patriarchatu Moskiewskiego – przyczyniły się również do podjęcia prac nad katolicko-prawosławnym dokumentem<sup>2</sup>. Podkreślmy, że z punktu widzenia interesów RKP ten ciąg wydarzeń, który zwieńczony został wizytą Cyryla I w Polsce i podpisaniem *Wspólnego przesłania*, miał na celu wzmocnienie międzynarodowej pozycji Cerkwi. Zdaniem analityków Ośrodka Studiów Wschodnich (OSW), RKP chciał w ten sposób zademonstrować, że pozyskał ważnego sojusznika, z którym łączą go wspólne cele, np. walka z laicyzacją<sup>3</sup>.

Projekt *Wspólnego przesłania* został jednogłośnie zaaprobowany przez KEP. Po stronie RKP jego treść była dyskutowana tylko z częścią hierarchów, z których wielu uczestniczy w zewnętrznych stosunkach Cerkwi. W wywiadzie udzielonym dla „Gościa Niedzielnego” i Katolickiej Agencji Informacyjnej patriarcha Cyryl I stwierdził, że podczas rozmów w tym gremium nie uwzględniono głosów sprzeciwu. Ponadto dodał, że dokument będzie szerzej omawiany dopiero w trakcie synodu biskupiego, w lutym 2013 r<sup>4</sup>.

Wypowiedź władzyki doskonale odzwierciedla sytuację panującą obecnie w RKP. Wskazuje m.in. na jego silną pozycję w prawosławnym episkopacie<sup>5</sup>. Duchowny nie tylko cieszy się największym autorytetem w tym gremium, ale

<sup>2</sup> Abp Muszyński o orędziu do Polski i Rosji, <http://kosciol.wiara.pl/doc/1193112.Abp-Muszyński-o-oredziu-do-Polski-i-Rosji> (19 IX 2012); J. Życiński, *Perspektywy dialogu pomiędzy Rosyjskim Kościołem Prawosławnym a Kościołem Rzymskokatolickim w Polsce*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2010, z. 2, s. 93–94.

<sup>3</sup> K. Jarzyńska, J. Rogoża, *Cyryl w Polsce: polityka Cerkwi prawosławnej a polityka Kremla*, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/tydzien-na-wschodzie/2012-08-22/cyryl-w-polsce-polityka-cerkwi-prawoslawnej-a-polityka-kr> (23 IX 2012).

<sup>4</sup> *Patriarcha Cyryl specjalnie dla GN i KAI*, <http://gosc.pl/doc/1266650.Patriarcha-Cyryl-specjalnie-dla-GN-i-KAI> (9 IX 2012).

<sup>5</sup> W styczniu 2009 r. podczas wyborów nowego zwierzchnika RKP metropolita Cyryl I uzyskał 508 z 677 ważnych głosów.

także żaden biskup nie może z nim konkurować pod względem wykształcenia czy medialności. Przypomnijmy, że patriarcha Cyryl I, określany mianem ucznia leningradzkiego metropolity Nikodema, zanim stanął na czele RKP był rektorem Akademii Duchownej w Leningradzie, a także piastował stanowisko „cerkiewnego ministra spraw zagranicznych”. Dodajmy również, że w najbliższych latach to właśnie nie kto inny tylko patriarcha Cyryl I będzie miał istotny wpływ na odmłodzenie składu Soboru Biskupów RKP<sup>6</sup>.

*Wspólne przesłanie* jest aktem ekumenicznym o charakterze duszpasterskim, wpisującym się w kontekst szerszego dialogu pomiędzy katolicyzmem a prawosławiem<sup>7</sup>. Podkreślmy, że parafujące go strony reprezentują największe Kościoły w swoich krajach. Dokument składa się z preambuły oraz trzech części, z których dwie pierwsze – *Dialog i pojednanie* oraz *Przeszłość w perspektywie przyszłości* – odnoszą się do problematyki relacji polsko-rosyjskich. *Wspólnie wobec nowych wyzwań*, stanowiące jego ostatni fragment, to głos obu Kościołów wobec zagrożeń sekularyzacji współczesnego świata. Jak zaznaczają sygnatariusze, *Wspólne przesłanie* jest drogowskazem nie tylko dla chrześcijan, ale dla wszystkich ludzi dobrej woli<sup>8</sup>. Tak szerokie spectrum adresatów sprawia wrażenie, że zamysłem autorów było, aby nikt nie czuł się wykluczony z udziału w procesie pojednania obu narodów. Ta kwestia budzi jednak pewne rozbieżności wśród komentatorów. Część z nich uważa bowiem, że końcowy fragment dokumentu zaprzecza tej deklaracji, gdyż piętnuje zwolenników zapłodnienia *in vitro*, aborcji, eutanazji oraz związków osób jednej płci<sup>9</sup>.

Począwszy od preambuły, Kościoły wypowiadają się w swoim imieniu, nie roszcząc sobie prawa do tego, aby być *głosem całego narodu*. Nadmienmy, że sprzęgnięcie czynnika religijnego z narodowym dostrzec można w treści historycznego już *Orędzia biskupów polskich do ich niemieckich braci w Chrystusowym urzędzie pasterskim*, do którego część komentatorów porównuje *Wspólne*

<sup>6</sup> W. Portnikow, *Prawosławny papa*, „Nowa Europa Wschodnia” 2010, nr 5, s. 96.

<sup>7</sup> Część komentatorów uważa, że wizyta patriarchy Cyryla I w Polsce i podpisanie wspólnego dokumentu to działania poprzedzające wizytę w Rosji Benedykta XVI. Były ambasador Rzeczypospolitej Polskiej w Federacji Rosyjskiej – Stanisław Ciosek, określił je mianem „przygotowywania przedpola”, zaznaczając, że zanim do tego dojdzie RKP musi najpierw uregulować swoje stosunki z Kościołem rzymskokatolickim w Polsce, który jest jakby „pomostem” pomiędzy Moskwą a Watykanem; Stanisław Ciosek: *Apel Kościołów nikogo nie wyklucza*, <http://wiadomosci.wp.pl/kat,10-27193,title,Stanislaw-Ciosek-Apel-Kosciolow-nikogo-nie-wyklucza,wid,14867559,wiadomosc.html?icaid=1f3b5> (12 IX 2012).

<sup>8</sup> 26.08.2012 – *Komunikat Biskupów z Jasnej Góry*, [http://www.episkopat.pl/?a=dokumenty-KEP&doc=2012826\\_0](http://www.episkopat.pl/?a=dokumenty-KEP&doc=2012826_0) (12 09 2012); 07.09.2012 – *List Patriarchy Cyryla do abp Michalika (jęz. rosyjski)*, [http://www.episkopat.pl/?a=dokumentyKEP&doc=201297\\_0](http://www.episkopat.pl/?a=dokumentyKEP&doc=201297_0) (12 IX 2012).

<sup>9</sup> *Wspólne przesłanie do narodów Polski i Rosji*, [http://www.episkopat.pl/?a=dokumentyKEP&doc=2012817\\_0](http://www.episkopat.pl/?a=dokumentyKEP&doc=2012817_0) (10 IX 2012).

*przeżłanie*. Musimy pamiętać jednak, że *Orędzie* z listopada 1965 r. powstawało w okresie, gdy Kościół rzymskokatolicki dopiero otwierał się na dialog ekumeniczny. Zaledwie pięć lat wcześniej Jan XXIII powołał do życia Sekretariat do Spraw Jedności Chrześcijan, na czele którego stanął biskup Augustin Bea<sup>10</sup>.

Zestawiając obydwie dokumenty widzimy również, że *Wspólne przeżłanie* znacznie mniej uwagi poświęca rozważaniom historycznym, ograniczając do minimum roztrząsanie zaszłości pomiędzy Polakami a Rosjanami. Jego autorzy szybko identyfikują przyczyny zła w relacjach obu narodów, którymi są: grzech, ludzka ułomność, indywidualny i zbiorowy egoizm oraz naciski polityczne. Takie ujęcie sprawy – wspomina arcybiskup Henryk Muszyński – było wynikiem kompromisu, do którego doszli katolicy i prawosławni hierarchowie po dwóch latach dyskusji. Ponadto biskupom zależało na tym, aby *Wspólne przeżłanie* koncentrowało się bardziej na przyszłości, która stoi przed Polakami i Rosjanami, niż na kwestiach historycznych<sup>11</sup>. Pewne światło na tę sprawę rzuca także wypowiedź z czerwca 2011 r. Andrzeja Grajewskiego, zastępcy redaktora naczelnego „Gościa Niedzielnego”. Publicysta, relacjonując rozmowy metropolity Hilariona z przedstawicielami KEP, przywołał swoje doświadczenia związane z pracą w Polsko-Rosyjskiej Grupie ds. Trudnych. Na ich podstawie wysunął tezę, że katolicy i prawosławni hierarchowie, aby przygotować wspólny dokument będą musieli wypracować akceptowalny dla obydwu stron język do opisywania historii. Grajewski uważał, że osiągnięcie tego celu nie będzie łatwe w sytuacji, „gdy prawosławie w Rosji w coraz większym stopniu zaczyna pełnić rolę oficjalnej ideologii. Oceny formułowane przez stronę prawosławną będą musiały uwzględniać także punkt widzenia rosyjskich władz”<sup>12</sup>. Podkreślmy, że patriarcha Cyryl I, podobnie jak wcześniej Aleksiej II, jest zwolennikiem bliskich związków Cerkwii z państwem. Uważa bowiem, że te dwa organizmy powinny blisko współpracować ze sobą w rozwiązywaniu problemów społecznych. Nie dziwiło zatem zadowolenie prezydenta Dmitrija Miedwiediewa i premiera Władimira Putina z wyboru metropolity Cyryla I na zwierzchnika RKP<sup>13</sup>.

Katolicko-prawosławny dokument – o czym była już mowa wcześniej – nie ogranicza się wyłącznie do kwestii przebaczenia i pojednania, ale także porusza inne zagadnienia będące obiektem duszpasterskiej troski Kościołów. To co

---

<sup>10</sup> T. Dębowski, *Charta Oecumenica i jej znaczenie dla procesu pojednania w integrującej się Europie*, [w:] *Państwo – społeczeństwo – religia we współczesnej Europie*, pod red. T. Dębowski, M. Mróz, Toruń 2009, s. 219.

<sup>11</sup> *Abp Muszyński o orędziu do Polski i Rosji*, op.cit.

<sup>12</sup> A. Grajewski, *Metropolita Hilarion w Warszawie*, <http://gosc.pl/doc/876733.Metropolita-Hilarion-w-Warszawie> (20 IX 2012).

<sup>13</sup> A. Ciuranowicz, *Czynnik religijny w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2010, s. 157.



niewątpliwie łączy oba stanowiska, to odwołanie się do zawartego w *Modlitwie Pańskiej* fragmentu: „I odpuść nam nasze winy, jako i my odpuszczamy naszym winowajcom”<sup>14</sup>. Pomiedzy dokumentami występuje również pewne symboliczne podobieństwo, które nie odnosi się do ich treści. Zauważmy, że *Orędzie* ukazało się po upływie dwudziestu lat od upadku III Rzeszy. Zbliżona perspektywa czasowa dzieli *Wspólne przesłanie* od momentu rozpadu Związku Radzieckiego (ZSRR).

Analizując zawartość *Wspólnego przesłania* uwagę zwraca także wyeksponowanie dwóch kwestii. Po pierwsze, sygnatariusze dokumentu wskazują, że również Rosjanie byli ofiarami radzieckiego totalitaryzmu, a w tym także wierni RKP. Jak bardzo jest to istotna kwestia dla Cerkwi świadczyć może wypowiedź dla agencji informacyjnej „Błagowiest-info” (6 IV 2010 r.) zastępcy przewodniczącego wydziału zewnętrznych stosunków RKP, opata Filippa (Georgij Rjabych). Duchowny, odnosząc się do zagadnienia mordy katyńskiego przypomniał, że w Katyniu znajdują się również masowe groby ofiar represji stalinowskich sprzed 1940 r. Dlatego też dla niego las katyński jest miejscem kaźni dwóch narodów – rosyjskiego i polskiego<sup>15</sup>. Druga kwestia odnosi się do problemu przebaczenia. Autorzy *Wspólnego przesłania* zaznaczają, że nie jest one tożsame z wyzbyciem się pamięci o ofiarach oraz ich prześladowcach, dlatego konieczne jest obiektywne poznanie faktów i ukazanie tragedii. Nie dziwi zatem konstatacja, że jedynie historycy i specjaliści są w stanie dokonać tego dzieła.

Podpisanie *Wspólnego przesłania* wzbudziło umiarkowane zainteresowanie rosyjskich środków przekazu. Nadmienmy, że jego medialny wydzźwięk nieco osłabł, ze względu na ogłoszenie w tym samym czasie wyroku na członkinię punkowej formacji „Pussy Riot”<sup>16</sup>. Nie zmienia to jednak faktu, że szczegółową relację z parafowania dokumentu, opatrzoną obszernymi wypowiedziami abp J. Michalika i patriarchy Cyryla I, przekazały agencje „ITAR-TASS”, „RIA Nowosti”, „Interfax-Religia”. O wydarzeniu tym informowały również kanały rosyjskiej telewizji, dzienniki „Izwestia” i „Kommiersant” oraz „Radio Swoboda”<sup>17</sup>. Znaczna część rosyjskich komentatorów z dużą nadzieją oceniła wydarzenie

<sup>14</sup> *Nowa Biblia Gdańska*, <http://www.biblest.com.pl/stb/ntest/mateusz/mat.html> (19 IX 2012).

<sup>15</sup> W oryginale tekstu rosyjskiego znajduje się sformułowanie „Katynskoj tragedijej”; *Igumien Filipp (Riabych): Zadacza dialoga Russkoj Prawosławnoej Cerkwi s Katoliczeskoj Cerkowju w Polsce*, <http://www.patriarchia.ru/db/text/1131547.html> (19 IX 2012).

<sup>16</sup> Wyrok na „Pussy Riot” zapadł w dniu podpisania *Wspólnego przesłania*. Przypomnijmy, że w tej kwestii twarde stanowisko zajął patriarcha Cyryl I, domagając się kary więzienia dla oskarżonych, co z kolei wywołało falę społecznej krytyki pod adresem władzy i RKP.

<sup>17</sup> *Przesłanie polsko-rosyjskie w cieniu wyroków na „Pussy Riot”*, [http://ekai.pl/wydarzenia/z\\_prasy/x57715/przeslanie-polsko-rosyjskie-w-cieniu-wyroku-na-pussy-riot](http://ekai.pl/wydarzenia/z_prasy/x57715/przeslanie-polsko-rosyjskie-w-cieniu-wyroku-na-pussy-riot) (21 IX 2012); *Patriarch Kirill i arcybiskup Jozef Michalik przyzwali k prosczeniu*, <http://izvestia.ru/news/533159> (21 IX 2012).

z 17 VIII 2012 r., chociaż pojawiły się również głosy sceptyczne. Dostrzeżono bowiem, że niektóre środowiska prawicowe w Polsce nie tylko krytykowały RKP, ale także abp J. Michalika. Zwrócono uwagę również na ich chłodną reakcję na przyjazd do Polski patriarchy Cyryła I i zarzuty kierowane pod jego adresem, że popiera politykę Kremla, a nawet współpracuje z nim<sup>18</sup>. Ponadto wskazywano, że dyplomacja kościelna nie zastąpi dyplomacji państwowej i nie wpłynie na relacje pomiędzy Warszawą i Moskwą<sup>19</sup>.

Katolicko-prawosławna deklaracja dostrzeżona została również przez ukraińskie media, co wydaje się zrozumiałe chociażby ze względu na wpływy w tym kraju RKP oraz pewne zaszłości historyczne pomiędzy Warszawą a Kijowem. Internetowa „Ukraińska prawda” mianem sensacji określiła podpisanie dokumentu i jednocześnie zaznaczyła, że *Wspólne przesłanie* dowodzi, iż jest możliwe osiągnięcie porozumienia pomiędzy „dawnymi nieprzejednanymi przeciwnikami”. W podobnym tonie wypowiadały się gazety „Dzierkało tyżnia” i „Ukraina młoda”<sup>20</sup>. Białoruskie państwowe media na ogół pomijały milczeniem wizytę patriarchy Cyryła I w Polsce, co nie dziwi zwłaszcza w kontekście chłodu panującego w relacjach polsko-białoruskich. Pewne wzmianki dotyczące podpisania *Wspólnego przesłania* zamieściła opozycyjna „Narodnaja Wola”, która zwróciła uwagę na wyjątkowość tego wydarzenia. Katolicko-prawosławny dokument wzbudził większe zainteresowanie tygodnika „Nasza Niwa”. Na jej łamach poddawano w wątpliwość gotowość Rosjan do pojednania z Polakami i zaznaczano, że do osiągnięcia tego celu konieczna jest chęć elit intelektualnych i klasy politycznej, którą nadal charakteryzuje „imperialna mentalność”<sup>21</sup>.

Szukając odpowiedzi na pytanie, jaki wpływ na przyszłość stosunków Warszawy z Moskwą będzie miało *Wspólne przesłanie* nadmienimy, że parafujące go strony unikały określania dokumentu mianem „przełomowego” w tym znaczeniu. Jest to zrozumiałe zwłaszcza, że o zwrocie w relacjach polsko-rosyjskich będzie można mówić dopiero po upływie jakiegoś czasu, po tym jak z orędziem Kościołów zapoznają się politycy, intelektualiści, a także ludzie mediów. *Wspólne przesłanie* otwiera nowy rozdział w kontaktach pomiędzy Polakami a Rosjanami, jest

<sup>18</sup> D. Babicz, *Gorie mirotworcam?*, <http://ria.ru/authors/20120816/724884520.html> (21 IX 2012).

<sup>19</sup> P. Korobow, *Patriarch pierieszł granicu*, <http://www.kommersant.ru/pda/kommersant.html?id=2002407> (22 IX 2012); W. Raiter, *Duże zainteresowanie mediów*, [http://ekai.pl/wydarzenia/z\\_prasy/x57649/duze-zainteresowanie-mediow](http://ekai.pl/wydarzenia/z_prasy/x57649/duze-zainteresowanie-mediow) (21 IX 2012).

<sup>20</sup> *Wspólny dokument o pojednaniu to sensacja*, <http://www.deon.pl/religia/kosciol-i-swiat/z-zycia-kosciola/art,11136,wspolny-dokument-o-pojedaniu-to-sensacja.html> (21 IX 2012).

<sup>21</sup> *Prymirennie Rasii i Polsczy – nie pierspiektywa bliżeszaj buduczyni*, <http://nn.by/?c=a-r&i=78520> (21 IX 2012); *Białoruskie media o wizycie Cyryła w Polsce*, <http://www.kresy.pl/wydarzenia,bialorus?zobacz/bialoruskie-media-o-wizycie-cyryla-w-polsce> (21 IX 2012).

sygnałem zarysowującej się tendencji do pojednania obu narodów<sup>22</sup>. Nie zmienia to jednak faktu, że pokojowe inicjatywy RKP – co podkreślają również sami Rosjanie – wpisują się w koncepcję polityki zagranicznej i strategię władz Rosji, rodząc tym samym skojarzenia z czasami ZSRR. Przypomnijmy, że „aktywizacja Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej na polskim kierunku zbiegła się w czasie z podróżą Władimira Putina do Gdańska 1 września 2009 r., podczas której zaprosił on premiera Donalda Tuska do wspólnego odwiedzenia zespołu memorialnego w Katyniu wiosną 2010 r.”<sup>23</sup>. Wizyta w Polsce patriarchy Cyryla I i podpisanie *Wspólnego przesłania* jest dla Kremla istotnym wydarzeniem, nie tylko z punktu widzenia jego polityki zagranicznej, ale także polityki historycznej. Nadmienimy, że Moskwa konsekwentnie buduje swój wizerunek na arenie międzynarodowej konstruktywnego partnera oraz inicjatora dialogu. Ponadto, władze Federacji Rosyjskiej dążą do tego, aby dialog odbywał się na ich warunkach i prowadził do zamykania kwestii trudnych, nie zaś ich wyjaśniania. Ten styl działania – zdaniem analityków OSW – dostrzec można w treści *Wspólnego przesłania*. Dokument mówi bowiem o wzajemnych krzywdach i winach, co z kolei „może ułatwiać interpretację (obecną w polityce historycznej Kremla) o symetryczności win obu krajów”<sup>24</sup>.

Podpisanie *Wspólnego przesłania* rodzi pytanie, czy wydarzenie to pozostawi swój ślad na funkcjonowaniu polskiej sceny politycznej. Przypomnijmy, że Episkopat ustami abp J. Michalika jeszcze przed podpisaniem dokumentu wysłał wyraźny sygnał, że tragedia smoleńska „powinna być traktowana w kategoriach symbolu a nie w kategoriach politycznego interesu”<sup>25</sup>. Ta deklaracja przez część komentatorów została odebrana jako otwarcie potencjalnego pola konfliktu między Episkopatem i Prawem i Sprawiedliwością (PiS). Tygodnik „Wprost” dosadnie stwierdził, że biskupi naruszyli *smoleński dogmat*<sup>26</sup>. Z kolei były, wpływowy polityk tej partii – Michał Kamiński, nie miał wątpliwości, że wypowiedź abp J. Michalika była reakcją na próby instrumentalnego traktowania Kościoła przez PiS<sup>27</sup>.

<sup>22</sup> Prof. Rotfeld: *Ten dokument otwiera inny wymiar kontaktów*, <http://www.idziemy.com.pl/polityka/prof-rotfeld-ten-dokument-otwiera-inny-wymiar-kontaktow> (23 IX 2012).

<sup>23</sup> *Media w Rosji: wizyta Cyryla w Polsce – wydarzenie bezprecedensowe*, <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1342,title,Media-w-Rosji-wizyta-Cyryla-w-Polsce-wydarzenie-bezprecedensowe,wid,14846415,wiadomosc.html> (23 IX 2012).

<sup>24</sup> K. Jarzyńska, J. Rogoża, *op.cit.*

<sup>25</sup> *Kiedy myślę Rosja...*, <http://ekai.pl/wydarzenia/wywiad/x57277/kiedy-mysle-rosja> (23 IX 2012).

<sup>26</sup> A. Stankiewicz, P. Śmiłowicz, *Cyryl ważniejszy od Kaczyńskiego? Kościół w konflikcie z PiS*, [http://www.wprost.pl/ar/338896/Cyryl-wazniejszy-odKaczynskiego-Kosciol-wkonflikcie-zPiS/#an\\_1592272825](http://www.wprost.pl/ar/338896/Cyryl-wazniejszy-odKaczynskiego-Kosciol-wkonflikcie-zPiS/#an_1592272825) (23 IX 2012).

<sup>27</sup> *Piotr Śmiłowicz rozmawia z Michałem Kamińskim – część I*, <http://www.youtube.com/watch?v=4Ljoex2NeSE> (23 IX 2012).

Dla rządzącej koalicji, a zwłaszcza Platformy Obywatelskiej (PO) ruch wykonywany przez hierarchów katolickich jest sprzyjającą okolicznością. Z jednej strony, może być odczytywany jako wyraz akceptacji dla sposobu uprawiania polityki zagranicznej wobec rosyjskiego partnera, wyrażający się w nie antagonizowaniu wzajemnych relacji. Z drugiej, może przyczynić się do przesunięcia przez PiS punktu ciężkości krytyki PO w stronę innych zagadnień niż „tragedia smoleńska”. Ten drugi wariant może budzić jednak pewien sceptycyzm, zwłaszcza po pamiętnym przesłaniu prezesa PiS – Jarosława Kaczyńskiego, do narodu rosyjskiego. Nie dziwi zatem konstatacja Wojciecha Materskiego, członka Komisji ds. Trudnych, że nadmiernym optymizmem jest przekonanie, iż katolicko-prawosławny dokument ograniczy wykorzystywanie antyrosyjskiej karty w polskiej polityce<sup>28</sup>. W tym miejscu nadmienimy, że *Wspólne przesłanie* jest jeszcze co najmniej z jednego powodu kłopotliwe dla PiS. Partii prawicowej trudno jest bowiem bojkotować dokument, w którym Cerkiew zamierza sprzymierzyć się z Kościołem rzymskokatolickim przeciw cywilizacji, która „odrzuca tradycyjne wartości i usuwa z przestrzeni publicznej symbole religijne”<sup>29</sup>.

Solidarna Polska także włączyła się do dyskusji dotyczącej *Wspólnego przesłania*. Przewodniczący tej partii – Zbigniew Ziobro, wykorzystał nadarzącą się okazję do tego, aby zaatakować PiS i sympatyzujące z tą partią kierownictwo „Gazety Polskiej”. W wydanym 16 VIII 2012 r. oświadczeniu udzielił poparcia abp J. Michalikowi i Episkopatowi podkreślając, że Kościół rzymskokatolicki jest gwarantem, iż kwestia polsko-rosyjskiego pojednania nie będzie instrumentalizowana i wykorzystywana do osiągnięcia doraźnych korzyści<sup>30</sup>. Warto w tym miejscu nadmienić, że dokładnie miesiąc wcześniej na blogu prominentnej działaczki PiS, byłej minister spraw zagranicznych Anny Fotygi, pojawił się krytyczny wpis wobec planów parafowania *Wspólnego przesłania*<sup>31</sup>.

Również przewodniczący Sojuszu Lewicy Demokratycznej – Leszek Miller, nie szczędził cierpkich słów pod adresem PiS. Przypominając, że dialog polsko-rosyjski toczy się już od wielu lat na różnych płaszczyznach oraz forach, zarzucił on politykom prawicy, których dosadnie określił „oszołomami”, że budują swoje kariery „na rozbudzaniu antyrosyjskich fobii, na szczuciu Polaków na

<sup>28</sup> Czy Kościół zmieni politykę?, [http://wyborcza.pl/1,75478,12319684,Czy\\_Koscioly\\_zmienia\\_polityke\\_.html](http://wyborcza.pl/1,75478,12319684,Czy_Koscioly_zmienia_polityke_.html) (23 IX 2012).

<sup>29</sup> K. Wiśniewska, *Po wizycie Cyryla prawica się pogubiła*, [http://wyborcza.pl/1,86116,12342165,Po\\_wizycie\\_Cyryla\\_prawica\\_sie\\_pogubila.html](http://wyborcza.pl/1,86116,12342165,Po_wizycie_Cyryla_prawica_sie_pogubila.html) (23 09 2012).

<sup>30</sup> *Stanowisko Prezesa Solidarnej Polski wobec ataków na abp Józefa Michalika oraz Episkopat Polski w związku z wizytą Patriarchy Cyryla I*, „Informacje Solidarnej Polski” 2012, nr 5.

<sup>31</sup> A. Fotyga, *Dlaczego milczymy?*, <http://www.pis.org.pl/article.php?id=20609> (23 IX 2012).



Rosjan”, co z kolei negatywnie przekłada się na relacje Warszawy i Moskwy. Nie dziwi zatem jego konstatacja, że polską racją stanu jest zerwanie z rusofobią<sup>32</sup>.

Dla Ruchu Palikota inicjatywa podpisania *Wspólnego przesłania* jest wyłącznie taktycznym sojuszem dwóch zwalczających się Kościołów. W *Stanowisku w sprawie wizyty Cyryla I* (16 VIII 2012 r.) praktycznie zmarginalizowano kwestię polsko-rosyjskiego pojednania, nie odniesiono się również do instrumentalnego wykorzystywania antyrosyjskich uprzedzeń przez PiS, na co zwracali uwagę Z. Ziobro i L. Miller. Zawartość dokumentu oscyluje wokół zagadnień dotyczących stosunku Kościoła rzymskokatolickiego i Cerkwi do: rozdziału państwa i kościoła, praw kobiet, świadomej edukacji seksualnej, zapłodnienia *in vitro*, aborcji oraz związków partnerskich, a to wskazuje, że jest on adresowany raczej do osób o poglądach liberalnych i laickich<sup>33</sup>.

Przegląd tych kilku stanowisk wskazuje, że *Wspólne przesłanie* raczej nie będzie miało istotnego wpływu na funkcjonowanie polskiej sceny politycznej. Mało prawdopodobne wydaje się również to, aby „smoleński elektorat” PiS przesunął się w stronę Solidarnej Polski lub PO. Niewątpliwie stanowcza wypowiedź abp J. Michalika, że dopóki nie ma dowodów, dopóty nie można forsować tezy o rosyjskim zamachu na polską delegację (10 IV 2010 r.), znacznie ograniczy dotychczasowe „ciche poparcie” części duchowieństwa katolickiego dla PiS. Pozwoli również uwolnić się Kościołowi od uwikłania w polityczne spory pomiędzy PO a PiS oraz skupić się na takich wyzwaniach, jak postępujący proces laicyzacji w Europie, który rodzi niepokój zarówno Stolicy Apostolskiej, jak i Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego<sup>34</sup>.

Rekapitulując podkreślmy, że o tym czy *Wspólne przesłanie* jest dokumentem przełomowym dla relacji Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce i Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego oraz ważnym impulsem na drodze do pojednania polsko-rosyjskiego będzie można powiedzieć dopiero za jakiś czas. Zdecydują o nim w głównej mierze wierni obydwu Kościołów oraz pozostali Polacy i Rosjanie. Musimy pamiętać również, że treść dokumentu oraz jego podpisanie wpisuje się w kontekst dialogu toczącego się pomiędzy Stolicą Apostolską a Rosyjskim Kościołem Prawosławnym.

Pomimo, że *Wspólne przesłanie* rodzi skojarzenia z *Orędziem* z 1965 r., zestawienie tych dwóch dokumentów na jednej płaszczyźnie nie wydaje się

<sup>32</sup> Leszek Miller: *Polską racją stanu jest zerwanie z rusofobią*, [http://www.sld.org.pl/aktualnosci/843-leszek\\_miller\\_polska\\_racja\\_stanu\\_jest\\_zerwanie\\_z\\_rusofobia.html](http://www.sld.org.pl/aktualnosci/843-leszek_miller_polska_racja_stanu_jest_zerwanie_z_rusofobia.html) (23 IX 2012).

<sup>33</sup> *Stanowisko w sprawie wizyty Cyryla I*, <http://www.ruchpalikota.org.pl/blog/nowicka-wanda/stanowisko-w-sprawie-wizyty-cyryla-i> (25 IX 2012).

<sup>34</sup> *Minęła dwudziesta – Przesłanie o pojednanie narodów*, <http://www.youtube.com/watch?v=NUQaZvyAAZU> (26 IX 2012).

uzasadnione, chociaż odwołują się one do tego samego fragmentu *Modlitwy Pańskiej*. Różnią je nie tylko okoliczności powstania oraz zawartość, ale także to, że stanowisko z 2012 r. jest wspólnym głosem Kościołów, osiągniętym na drodze kompromisu, nie zaś wyłączną inicjatywą jednego z nich.

Mniejsze zainteresowanie rosyjskich mediów katolicko-prawosławnym dokumentem odzwierciedla nie tylko miejsce Warszawy w polityce zagranicznej Kremla, ale także stan świadomości historycznej wielu Rosjan, którzy – jak słusznie zauważył Stanisław Ciosek – nie wiedzą, jakie zaszłości obciążają relacje polsko-rosyjskie, w efekcie czego nie widzą potrzeby pojednania.

Zbieżność interesów Kremla i Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, na co zwrócili uwagę analitycy OSW, odzwierciedla bliskie stosunki panujące pomiędzy tymi podmiotami, które nie stanowią żadnego *novum* w ich historii. Przypomnijmy, że dwoma najważniejszymi symbolami politycznymi w dziejach Rosji są państwo i Cerkiew. To właśnie do etosu Kościoła prawosławnego Michaił Gorbaczow odwołał się w obliczu bankructwa ideologii komunistycznej. Dodajmy również, że dla obecnych władz Rosji czynnik religijny jest jednym z instrumentów dyplomacji.

## S u m m a r y

### ***The joint message of the Roman Catholic Church in Poland and the Russian Orthodox Church and its significance to the Polish-Russian relations***

*The „Joint Message to the Nations of Poland and Russia” signed in Warsaw on the 17th of August 2012 is the first joint document in the history of the Roman Catholic Church in Poland and the Russian Orthodox Church. The reference to problems left over from the previous centuries in the Polish-Russian relations is conveyed in a compromise form approved by both parties. As they note, the aim of the Joint Message was, inter alia, to initiate the reconciliation process between the Poles and the Russians. The proposal of the Churches arose interest among politicians, intellectuals and mass media. The signing of the Joint Message raised questions not only about future of the Polish-Russian relations but also about the impact of this event on the shape of the Polish political scene, especially in the context of the Smolensk plane crash.*